A betétbiztosítási alapok feladata és helye a romániai bankrendszerben

KEGYES RITA

A tanulmány témája a betétbiztosítási alapok szerkezeti sajátosságainak feltárása, működésének bemutatása és ismertetése. A téma egy egyszerű, mindennapi probléma megvitatása alatt született: „Melyik bank biztonságos?" – merült fel a kérdés, „Hová fektethetem be megtakarításaimat, hogy 10 év múlva is biztonságban megtaláljam azt?" A köztudatban még mindig él a rendszerváltás után bekövetkezett bankcsődök sorozata, melyek a romániai bankrendszerbe vetett hit erodálódásához vezetett.

A cikk egy átfogó bemutató, mely betekintést biztosít az európai betétbiztosítási alapok szerkezetébe, működésébe, valamint a romániai alap részletes bemutatását is tartalmazza.

1. Országos Bankbetétbiztosítási Alap (OBA – Fondul de Garantare a Depozitelor în Sistemul Bancar FGDB)

Az OBA betétbiztosítást jelent a bankbetéteseknek, és ezen keresztül a pénzügyi rendszer stabilitását védi.

A betétbiztosítások alapvető célját három pontban lehet összefoglalni:

– a pénzügyekben kevésbé járatos betétesek védelme,

– a pénzügyi rendszer stabilitásának erősítése,

– bankválság esetén a továbbgyűrűző hatás csökkentése.

Az Alap tevékenysége a biztosítótársaságok tevékenységéhez is nagyon hasonlít, mivel a betétesek megtakarításait, valamint a kis- és középvállalkozók érdekeit védik, és ennek céljából éves járulékot gyűjtenek a biztosítási sémában szereplő hitelintézettől. Ezen hasonlóságok ellenére a betétbiztosítási Alapok szerepe, valamint működése inkább a jegybankok felügyelő és szabályzó feladatköreire hasonlít.

A romániai bankrendszer válságos helyzete és a bankcsődök sorozata bankreformok életbe léptetését igényelte, mely reformsorozat kezdete 1996 szeptemberére tehető, amikor létrehozták az Országos Betétbiztosítási Alapot (továbbiakban: Alap). Az Alap megalakítása egyik feltétele volt annak a Megállapodásnak, mely Románia és a Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank között jött létre, mely szerint Románia hitelben részesül, melyet a pénzügyi szektor és a vállalkozói szektor strukturális problémáinak megoldására fordíthat.

2. Alkalmazott módszertan

A tanulmány összefoglaló és bemutató jellegű szintézis, az európai helyzetből kiindulva bemutatásra kerül a Romániában működő Bankbetétbiztosítási Alap tevé-

kenysége, fejlődése, célkitűzései. A téma kifejtéséhez szükség van egy pár alapvető fogalom bemutatására és tisztázására.

Ilyen alapvető fogalom a pénzügyi biztonsági hálók meghatározása. A pénzügyi biztonsági hálók olyan intézmények rendeletei, szabályok összessége, mely megerősíti a pénzügyi rendszer képességeit, segít a rendszer sokkokkal való megbirkózásában. Az elmúlt évtizedben a pénzügyi piacok, a termékek és szolgáltatások, a technológiák, a pénzügyi kultúra és a nemzetközi környezet hatalmas változáson ment keresztül. A Felügyelet stratégiájának fő célja, hogy felvegye a lépést a pénzügyi tevékenység és a felügyeleti módszertan nemzetközi fejlődésével. Ez az erőforrások célirányosabb, hatékonyabb felhasználását teszi szükségessé. Romániában a pénzügyi intézmények felügyelete nem egységesített szinten működik, mint például Magyarországon.

Megkülönböztetünk külön bankfelügyeletet, mely a Román Nemzeti Bank (BNR) felügyeleti körébe tartozik, külön értékpapír-piaci felügyeletet az Országos Tőkepiac-Felügyeleti Bizottság (CNVM-n Comisia Națională a Valorilor Mobiliare) keresztül, külön Biztosítás Felügyeletet (Comisia de Supraveghere a Asigurărilor), a biztosítási tevékenység felügyeletére. A Bankbetétbiztosítási Alap tevékenysége a Bankfelügyelet ellenőrzési fennhatósága alá tartozik.

3. A Bankbetétbiztosítási Alap felépítése és funckciói

A Bankbetétbiztosítási Alap egy olyan entitás (kormány-hitelintézet, bank, központi bank), mely garantálja, biztosítja a hitelintézeteknél elhelyezett betéteket és annak kamatait, vagyis visszafizeti teljességében vagy részben ezeket a pénzügyi eszközüket az illető hitelintézet esetleges csődje esetén, függetlenül a hitelintézet sorsának kimenetelétől, egy bizonyos értékszintig.

A betétbiztosítási hálók két alapvető funkcióval rendelkeznek:

1. a betétbiztosítási hálók mint a pénzügyi szektor biztonsági hálója,
2. a betétbiztosítási alapok strukturális felépítése.

A pénzügyi védelmi háló (financial safety nets): intézmények, törvények, alkalmazások, szabályok összessége, mely esetleges pénzügyi rendszert érő sokkok kiszűrésére alkalmas.

A pénzügyi védelmi háló a következő elemekből tevődik össze:

1. banki felügyelet (tágabb értelemben),
2. a letétek garantálása,
3. bankrendszerből való kilépés szabályai.

A végső hitelezői szerep („lender of last resort”) nem csak a bankcsődök káros hatásaitól védheti a gazdaságot, hanem védelmet jelenthet a bankcsődök által okozott pénzpiaci válságok ellen is. Ezek az elemek kiegészítik egymást, egy elem kivetítésében figyelembe kell venni a többi jellemzőit is.

Annak illusztrálására, hogy mennyire fontos megelőzni a bankcsődöket, az 1929–1933-as gazdasági válságot szokták példaként felhozni, amikor bankcsődök okozták

az Egyesült Államokban az ebben az időszakban tapasztalt nagymértékű pénzkínálatcsökkenést, amit sok közgazdász a gazdasági válság során bekövetkezett gazdasági összeomlás okozójának és „hajtóerejének" tart. A végső hitelezői szerep nemcsak a bankcsődök káros hatásaitól védheti a gazdaságot, hanem védelmet jelenthet a bankcsődök által okozott pénzpiaci válságok ellen is. A pénzügyi pánik mindenképpen komolyan károsítja a gazdaságot, mivel gátolja a pénzügyi piacok azon alapvető feladatát, hogy a szabad pénzeszközöket hatékony befektetési lehetőségekbe rendezze át.

A betéti garancia létrejöttének újabb kiváltója lehet az erkölcsi kockázat („moral hazard"), amely a letétek garantálásának negatív hatásából származik, a letétek garantálása mint bármely biztosítási mechanizmus maga után vonhatja az erkölcsi kockázat növekedését. Három fontos módszer ismert az erkölcsi kockázat mérséklésére:

1. egy jó cégvezetés és menedzseri munka,
2. a piacon uralkodó fegyelem népszerűsítése,
3. a banki felügyelet helyes megszervezése.

A romániai helyzet alapos bemutatásához szükség van a garanciarendszerek felépítésének bemutatására.

4. A garanciarendszerek típusai

Az „implicit" rendszer, vagyis magától érthető rendszerek nem feltételeznek semmilyen jogi szabályozási környezetet, egy esetleges bankcsőd esetén nem kötelezi semmi az államot vagy más intézetet a betétesek kárpótlására. Az állam vagy más szabályozó szerv eldöntheti, hogy biztosítja-e a bankrendszer stabilitását a betétesek megtakarításainak teljes vagy részösszegben való garantálásával vagy sem.

Az „explicit" (kifejtett) rendszerre jellemző egy törvény vagy norma szerinti tevékenység meghatározása, a biztosításban részt vevő intézetek pontos meghatározása, az esetleges károk kifizetéseinek viselőjének meghatározása, pontos leírás a biztosított betétekről, a kifizetések megvalósításának, véghezvitelének pontos leírása, szabályzása.

A biztonsági rendszereket csoportosíthatjuk még a finanszírozás módja szerint is, mely alapján megkülönböztetünk: publikus (nyilvános), privát (magán) és vegyes rendszereket.

A betétbiztosítási alapok tevékenységének kulcsa az előre bevételezett (ex-ante) járulékokból tevődik össze, mely járulékokat rendszeres időközönként bevételeznek a betétbiztosításban részt vevő intézetektől. Az Alap ezeket a rendszeresen begyűjtött járulékokat egy csődbement bank biztosított betéteseinek kárpótlására fordíthatja.

Az ex-post sémák finanszírozása: jellemzője egy keresztezett biztosítási háló létrejötte, melyet a szervezetben részt vevő bankok egymás között értelmeznek. Ennek a rendszernek nincsenek állandó kötelezettségvállalással járó oldalai, a befizetéseket (melyet ex-post módszerrel számítanak ki) csak azon pillanatban realizálják, mikor szükség van a garanciára, egy rendszerben részt vevő bank felszámolása esetében.

5. Európai uniós követelmények

Az Európai Unió tagországai, betétbiztosítási rendszerei számára a 94/19/EK számú direktíva az irányadó. A betétvédelmi intézmény létrehozásának előírása és az egyes nemzeti betétbiztosítási rendszerek harmonizálásának szükségessége logikusan következik abból, hogy bármely tagországban kapott hitelintézeti működési engedély az Európai Unió egészére érvényes („Single Passport" elv). Elvárható tehát minden tagországtól, hogy legalább az Unió által meghatározott minimum szinten nyújtsanak garanciát a betétesek számára. Ebből következően a hatályos direktíva rendelkezései jellemzően fogyasztóvédelmi jellegűek (kötelező tagság, a védelem minimális mértéke, ill. termékköre, eljárás a különböző szintű védelmek „találkozása", pl. külföldi fióknyitás esetén, kártalanítási határidő).

A direktíva – a határon átnyúló felügyelettel összhangban – a betétbiztosítás vonatkozásában is leszögezi az anyaországi elvet, továbbá azt a kívánalmat, hogy a betétbiztosítás ne váljék versenytényezővé. Nem foglalkozik ugyanakkor az egyes nemzeti betétbiztosítások intézményi, finanszírozási feltételeivel. Többségük vagyonalapot halmoz fel és tart készenlétben válsághelyzet esetére (ex ante finanszírozott betétbiztosítók), néhány intézmény viszont csak válság esetén bevételezi a díjat (ex post finanszírozás). Vannak szélesebb mandátumú, preventív intézkedésre felhatalmazott, költségminimalizáló intézmények, illetve olyanok, amelyek mandátuma a kártalanítás kifizetésére korlátozódik (ez utóbbiakat nevezik a szakmában pay-box típusú betétbiztosítóknak). Egyes betétbiztosítók saját munkaszervezetre támaszkodnak, míg mások megalapításuktól fogva funkcionálisan beépültek egy nagyobb intézménybe, jellemzően a nemzeti bankba.

Az egyre intenzívebb, határokon átlépő bank-, illetve fiókkapcsolatok tehát harmonizált, de korántsem standardizált nemzeti betétbiztosítási rendszereket érintenek. Sajátos az Unióhoz nemrég csatlakozott kelet-közép-európai régió helyzete: itt a védelem előírt minimumértéke egyfelől – az alacsonyabb jövedelemszint miatt – relatíve magas (1 főre jutó GDP-hez viszonyított) védelmet eredményez. Másfelől itt kiugróan magas a külföldi tulajdon aránya, és az utóbbi időszak nagy fölvásárlásai is fokozták a koncentrációt. Mindezek következtében:

– a nemzeti felügyelet által nem ellenőrzött, de az ország pénzügyi rendszere szempontjából meghatározóan fontos fióktelepek jöhetnek létre, különösen a kisebb országokban;

– a fióktelepp é alakítás útján nagy betétbiztosítási kockázati terhek áramolhatnak egyik országból a másikba, a betétbiztosítók eltérő finanszírozási háttere pedig bizalmatlanságot kelthet a betétbiztosítás intézménye iránt;

– a védelem mértékének, azaz az értékhatárnak és a kivételek körének országonkénti különbözősége egyazon piacon – a direktívába foglaltaknak ellentmondóan – versenytényezővé válhat, különösen válságok idején; továbbá

– a nemzeti betétbiztosítók új funkciója körvonalazódik – függetlenül attól, hogy a mandátumuk szűken vagy tágan van-e meghatározva –, nevezetesen a külföldi betétbiztosítók hazai ügynökei lesznek.

Kisebb jelentőségű újdonság lenne – amennyiben elfogadják – az ún. „de minimis" szabály, amely előírná azt az alsó küszöbértéket, amelynél kisebb kártalanítást a betétbiztosítók nem lennének kötelesek kifizetni. (Ez a szabály a kisösszegű – így a 10–20 eurót el nem érő – kártalanításokhoz képest ésszerűtlenül magas műveleti költségektől kívánja megkímélni a betétbiztosítókat.) Igazán figyelemre méltó az a felvetés, amely az uniós betétbiztosítók pénzügyi, finanszírozási harmonizációját helyezi kilátásba, különös tekintettel a harmonizálatlanság versenyhelyzetet és külföldi fióktelepeket érintő hatására. Teljesen újszerű megoldást természetesen egy pán-európai betétbiztosító hozhatna az uniós szinten fontos, multinacionális betétbiztosítók számára. Belátható időn belül ennél reálisabb megoldás lehet például:

– az Európai Központi Bank (ECB) szerepvállalása; például az ECB keretein belüli vagy attól független európai viszontbiztosító létrehozása;

– két- vagy többoldalú elszámolások uniós szintű szabályozása;

– az alulról építkező s az érdekelt országcsoportokat lefedő regionális garanciális intézmények létrehozása.

A finanszírozás harmonizációjához szorosan kapcsolódó kérdés, hogy része legyen-e a konvergenciának a kockázati alapú díjfizetés.

Összefoglalva a betétbiztosítási direktíva felülvizsgálatával kapcsolatos – minket leginkább érdeklő – álláspontokat:

– kelet-közép-európai szempontból nem időszerű a kártalanítási értékhatár felemelése;

– a felügyelet uniós rendszerével összhangban, a betétbiztosításban is fenntartandónak tartjuk az anyaország elvét.[1]

6. A romániai Országos Bankbetétbiztosítási Alap (Alap) fontosabb tevékenységei

Az Alap eddigi tevékenységén keresztül is a pénzügyi rendszer stabilitását védi. Az Alap tevékenysége a biztosítótársaságok tevékenységéhez hasonlít, mivel a betétesek megtakarításait, valamint a kis- és középvállalkozók érdekeit védik, melynek teljesítése érdekében éves járulékot gyűjtenek a biztosítási sémában szereplő hitelintézetektől.

A hasonlóságok ellenére az Alap szerepe, valamint működése inkább a jegybankok felügyelő és szabályzó feladatköreire hasonlít. Az Alap több nemzetközi intézet tagja, ilyen a Betétbiztosítók Nemzetközi Fóruma (European Forum of Deposit Insurers – EFDI), melyhez a romániai Alap 2003-ban csatlakozott, és a Betétbiztosítók Nemzetközi Fóruma (International Association of Deposit Insurers – IADI), melyhez az Alap 2005-ben csatlakozott.

[1] Forrásként szolgált az file:///C:/Documents%20and%20Settings/user/Allamvizsga/ELMELET/unios%20kortnyezetben%20a%20betetbiytositasi%20alap.htm internetes oldal, a cikk szerzője Jánossy Dániel.

Az Alap tevékenységét az alábbi táblázat foglalja össze:

1. táblázat. A betétbiztosítási garancia fejlődésének szakaszai

Év	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006[2]
Fizikai személyek biztosított betétei (millió RON)	2015,4	3403,3	4862,2	6179,4	10291,7	14093,1	18226	23516,5	30550,9	45630,9
Jogi személyek biztosított betétei (millió RON)	0	0	0	0	0	0	0	7804,2	13775,2	23707,2
Összesen (millió RON)	2015,4	3403,3	4862,2	6179,4	10291,7	14093,1	18226	31320,7	44326,1	69338,1

Forrás: Fondul de Garantare a Depozitelor în Sistemul Bancar-Raport Anual 2005. 14.

A fenti adatok értékeléséből, a 2004. december 31-i adatok és a 2005. december 31-i és 2006-os adatok összehasonlításából levonhatók a következő következtetések:

a) az Alap által biztosított bankbetétek tulajdonosai közül a többség, 93% fizikai személy, 2005-re az összes biztosított betét nagysága mintegy 20,91%-kal növekedett, ami 2 080 853 betétest jelent; a biztosított fizikai személyek 18,39%-kal növekedett, ami 1 736 173 betétest jelent, valamint a jogi személyek nagysága 67,74%-kal növekedtek, ami 344 680 új betétest jelent; a 2006-os év mintegy 69 338,1 millió RON-os reális megtakarítás 18 354 211 betétest jelent, mely összbetétesek számából mintegy 95% fizikai személy, ez a tény a lakosság megtakarítási hajlandóságát segítette elő, valamint a megtakarítási átlagos és határhaszon növekedését mutatja;[3]

b) az Alap által garantált összeg mintegy 41,52%-kal növekedett, ami 13 005,4 millió RON, meghatározó növekedést a jogi személyek betéteinek összegének növekedése jelentett, mely 76,51%-kal növekedett, míg a fizikai személyek betéteinek összege csak 29,91%-kal nőtt;

c) nagy növekedés tapasztalható a lejes betétek értékében, mely 52,92%-kal növekedett, ugyanakkor a valutában lévő denominált betétek értéke csak 26,2%-kal növekedett;

d) a fizikai személyek az össz betétesek 68,92%-át teszik ki.

Az Alap fő finanszírozási forrásaként az az éves tagdíj szolgál, melyet évente gyűjt be a betétbiztosítási sémában részt vevő hitelintézetektől, valamint még egy speciális járulék, amit 2000-ben alkalmaztak (RNB-tól kapott hitel).

[2] Forrásként szolgált a Fondul de Garantare a Depozitelor în Sistemul Bancar – Buletin Semestrial 2006/2, 19.

[3] Forrásként szolgált a Fondul de Garantare a Depozitelor în Sistemul Bancar – Buletin Semestrial 2006/2. 21. o.

Az Alap megalakulásának pillanatától ez a tagdíj egy 0,3%-os aránynak felelt meg, melyet a fizikai személyek biztosított betéteinek összegéből számoltak ki, 1999-ben ez az arány 0,8%-ra módosult, valamint 2005-re 0,5%-ra, az EU-s csatlakozás pillanatától viszont 0,1%-ra csökkent.[4]

2. táblázat. A kifizetések és követelések összehasonlítása[5]

Csődbement hitelintézet	Behajtott követelések		Betéteseknek fizetett kártérítés		Behajtott követelés/ Kártérítés	
	millió RON	megfelelően ezer USD, a kifizetés pillanatában	millió RON	megfelelően ezer USD, a kifizetés pillanatában	RON(%)	USD(%)
0	1	2	3	4	5=1/3	6=2/4
„Albina" Bank	12,26	5000,6	36,06	22 510,4	34	22,2
Bankcoop	69,2	22 351,8	273,2	136 020	25,3	16,4
Banca Internațională a Religiilor	74,05	23 585,7	186,2	75 194	39,8	31,4
Banca Română de Scont	0,87	280,3	0,87	262,2	100	106,9
Részösszeg	156,4	51 218,4	496,3	233 986,6	31,5	21,9
Banca Turco Română	0	0	15,88	4747,2	0	0
„Columna" Bank	0	0	0,02	5,1	0	0
Összen	156,4	51 218,4	512,2	238 738,9	30,5	21,5

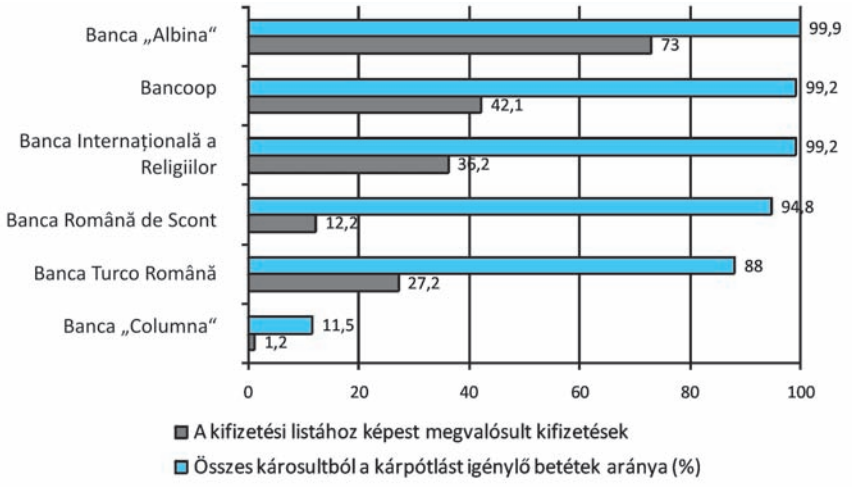
Az Alap fontos tevékenysége a csődbement hitelintézetektől biztosított betétek értékének a visszaigénylése, likvidálási feladatok ellátása, valamint a betéteseknek fizetett kártérítések teljes összegű bevételezése, illetve ezen összegek mihamarabbi kifizetése a károsult személyek számára.

2005. december 31-ig az Alapnak a csődbement hitelintézetektől az összkövetelés mintegy 30,5%-át sikerült behajtania, az összegek konszolidált dollárban vannak kifejezve, mivel az Alap mind az éves járulékokat, mind a bankcsőd okozta követeléseket dollárban hajtotta be, melyet a napi valutaárfolyamon váltottak át lejre. Ez a tény ahhoz vezetett, hogy az Alap a követelésének csupán 21,5%-át sikerült bevételezze. A 9%-os eltérés veszteséget jelent az Alap számára, mely a lej leértékelődéséből, a bankkölcsönök konszolidálásának elhagyásából, kamatok fel nem számolásából adódott.

A veszteséget tovább fokozta a Banca Internațională a Religiilor felszámolásának felfüggesztése is.

[4] Forrásként szolgált a Fondul de Garantare a Depozitelor în Sistemul Bancar – Raport Anual 2005/16. o.

[5] Forrásként szolgált a Fondul de Garantare a Depozitelor în Sistemul Bancar – Raport Anual 2005/31. o.

1. ábra. Kárpótlások kifizetése a csődbement bankok esetében[6]

A 2005-ös év folyamán az Alap 90,1 ezer RON kártérítést fizetett ki, mivel 2005-ben járt le az a hároméves kifizetési határidő, melyet két bank csődjétől számítunk.

A szóban forgó bankok kárpótlásának kifizetési határideje 2005. június 15. a Banca Română de Scont és 2005. október 27-e a Banca Turco-Română esetében.

Az utolsó csődbement bank, melynek lejárt a kárpótlások kifizetésének határideje az a Banca „Columna” (határidő 2006. május 26.). A Columna Bank 169 betétesét kártalanították 129,53 ezer RON értékben.[7]

Következtetések

Egy stabil bankfelügyelet érdekében mind a fejlett országokban, mind a fejlődő országokban szükség van egy, a jegybanktól független garanciaintézetre, mely a kisbefektetők, valamint a magánszemélyek érdekeit védi.

Az Alap létrehozása óta sikerült visszaállítani a hitelintézetekbe vetett bizalmat, ami Románia és a lakosság jövedelemszintjének fellendülésével is magyarázható. Egy felmérés alapján, melyet az Alap kérésére egy piackutatással foglalkozó cég készített 2006 folyamán, a megkérdezettek 55%-a választolt „megbízható”-val a bankrendszerben való bizalom kérdésére.

Románia 2007. január elsejei uniós csatlakozása maga után vonta a letéti garanciaplafon megemelését, ami uniós szinten még mindig csupán a biztosított betétek minimum szintjét éri el. Megoldást jelenthetne az Európai Központi Bank szerepvállalása, valamint a két- vagy többoldalú elszámolások uniós szintű szabályozása.

[6] Saját szerkesztés.

[7] Forrásként szolgált a Fondul de Garantare a Depozitelor în Sistemul Bancar – Raport Anual, 2005/28. o.

Irodalomjegyzék

Fondul De Garantare a Depozitelor în Sistemul Bancar – Raport Anual 2005

Fondul De Garantare a Depozitelor în Sistemul Bancar – Buletin semestrial 1/2006

Fondul de Garantare a Depoyitelor în Sistemul Bancar – Buletin Semestrial 2/2006

Financial Safety Nets IMF-NBR Regional Seminar on Financial Stability Issues, Sinaia, Romania, november7–9, 2006, David C. Parker International Monetary Fund

Deposit Guarantee schemes as an element of financial safety nets: Romanian and EU experience, Cristian Bichi financial Stability Departament, National Bank Romania

Ordonanța nr. 8 privind procedura reorganizării judiciare şi a falimentului instituțiilor de credit

Póra András – dr. Széplaki Valéria 2005. *Hitelbiztosítékok hazai szabályozása, különös tekintettel a CRD elvárásaira*. 2005. november.

SCHEMELE DE GARANTARE A DEPOZITELOR SI STABILITATEA FINANCIARĂ. Simpozionul „Activitatea Fondului de garantare a depozitelor în sistemul bancar şi actualizarea politicii sale de finanțare". Institutul Bancar Român, 2 martie 2006. Cristian Bichi, BANCA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI

www.bnr.ro

www.fgdb.ro

www.oba.hu